

Рецензії

АНАТОМІЯ ЛЮДИНИ (у двох частинах) Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. К.А. Дюбенка. — Ч.2. — К.: ВАТ «Поліграфкнига», 2008. — 528 с.

У 2004 р. за редакцією професора К.А. Дюбенка вийшов друком перший україномовний підручник «Анатомія людини» (перший том), у якому викладено загальну і спеціальну частини і висвітлені розділи: остеологія, артрологія, міологія, спланхнологія (травна, дихальна, сечова та статева системи), будова ендокринних залоз. В розділі м'язи, поряд з детальним описом скелетних м'язів наведено варіаційну будову фасцій, що важливо для практичних хірургів.

Загальна частина починається історичним нарисом, в якому наведені основні історичні віхи розвитку анатомії як самостійної наукової галузі, зокрема, в Україні (від Київської Русі до сьогодення). Детально представлені напрямки робіт окремих її шкіл. Не можна не згадати роботи з будови нервової системи В.О. Веца, які принесли йому світову славу.

У розділах спеціальної частини раціональним є описання топографічних аспектів анатомії окремих ділянок, варіанти рентгеноанатомії, варіаційна анатомія та основи ембріології з прикладами стигм (кісткова система, формування обличчя). Детально викладені відомості з будови зубів (етапи розвитку, варіанти розмірів). Цікавим є наведення оригінальних препаратів щодо будови лімфатичної системи органів травлення (за І.А. Кавуенком, О.А. Сушком). Будова органів ендокринної системи викладена стисло, проте, корисним видається наведення особливостей їх формування в ембріологічному аспекті. Саме це зумовлює практичну спрямованість та інтегративність цього видання не тільки для студентів, а й для практикуючих лікарів, насамперед, хірургів. Перший том завершує розділ, в якому висвітлено будову ендокринної системи. Підручник обсягом 690 сторінок ілюстрований 347 рисунками. Створений підручник отримав велику популярність серед студентів та викладачів медичних закладів освіти України.

У квітні 2008 р. у видавництві ВАТ «Поліграфкнига» вийшов друком **другий том** базового підручника «Анатомія людини» для вищих медичних навчальних закладів, у якому викладено будову серцево-судинної, лімфатичної систем, органів кровотворення та імунної системи, центральної та периферійної нервової системи, органів чуття. Матеріал цієї частини підручника викладений на 527 сторінках, ілюстрований 238 оригінальними кольоровими рисунками та схемами, що полегшує засвоєння предмета. Розділи підручника супроводжуються елементами клінічної анатомії, що надзвичайно важливо, оскільки дотепер в Україні немає підручника з клінічної анатомії.

Цей підручник популяризує українське видання анатомічної номенклатури, узгодженої з міжнародною, що сприятиме коректному її застосуванню, уникненню медичних жаргонізмів, забезпечить ви-

сокий рівень наукових праць, які спиратимуться на базові положення цього видання.

В розділі, присвяченому серцево-судинній системі (який включає загальну й спеціальну частини) представлені багаторівневі уявлення про будову окремих ланок судинного русла та його особливості у різних анатомічних відділах. Представлена класифікація артеріоло-венозних анастомозів. Корисними у практичному сенсі є дані щодо методів дослідження структури й функції системи (рентгеноанатомії серця, ангиографія). Цікавими видаються представлені рисунки індивідуальних варіантів домінування судин певного басейну серця, що важливо для прикладного застосування анатомічних базових знань. Важливими у послідовності викладення є особливості будови судинної системи головного мозку з наведенням анатомічних варіантів артеріального кола великого мозку (Вілізієва кола) (Бунтаро Адахі, Д.Б. Беков, Б.В. Огнев, М.А. Тихомирова, М.А. Захарченко, Б.К. Гиндце, М.І. Шамаєв, Т.А. Малишева). Важливими є історичні довідки, наведені по ходу викладення матеріалу про науковців, які доклали зусиль у вивченні певної анатомічної зони. Впровадження мініінвазивних втручань та вдосконалення технічних можливостей потребують чіткого знання анатомії з огляду на можливі варіанти розвитку судинного русла фахівцями усіх хірургічних спеціальностей (планування виконання ендovasкулярних втручань). У викладенні матеріалу розділу про венозну систему уваги нейрохірургів заслуговують особливості венозного сплетення хребтового стовпа та дані щодо їх варіантів (за результатами досліджень Б.В. Огнева, В.Х. Краучі). Вени голови та шиї добре ілюстровані за варіантами (згідно праць О.М. Максименкова). Розділ про ембріональний розвиток серцево-судинної системи корисний з огляду на варіабельність та аномалії її розвитку, які виявляють лікарі у повсякденній роботі.

Розділ про лімфатичну систему також починається з загальної частини з історичними посиланнями про унікальність і особливості будови усіх її ланок та варіантів розгалуження (за Д.А. Ждановим, Рувером).

Особливий інтерес як для науковців, так і практичних лікарів, які мають справу з ураженням нервової системи (неврологів, нейрохірургів, травматологів та ін.) становлять розділи, присвячені будові центральної та периферійної нервової системи та особливостям її кровопостачання, зважаючи на варіанти розвитку. Загальні положення, ембріологія, схеми поширеної будови спинного мозку з унікальними схемами та анатомічними препаратами, наведеними за К.А. Дюбенком, І.Є. Кефелі, забезпечують просторове сприйняття будови й особливостей його функції.

Зручними є схеми характеристики топографії черепних нервів, їх проєкції на ромбоподібну ямку та підсумкова таблиця усіх черепних (з характеристикою їх топографічних та функціональних особливостей), вегетативних вузлів, джерел формування сплетень периферійних нервів та вегетативної іннервації органів.

Цей розділ, власно, як і інші розділи другого тому, викладені з залученням даних про діагностичні можливості сучасних методів дослідження будови й особливостей органів і систем тіла людини.

Текст обох томів підручника яскраво і обґрунтовано ілюстрований чудово виконаними, у більшості оригінальними, рисунками, схемами, фотографіями препаратів. Саме це дозволяє скласти чітку і повну уяву й полегшує засвоєння матеріалу про просторові анатомічні співвідношення. За кількістю, й головне, художньою якістю ілюстрацій підручник з анатомії людини можна вважати першим україномовним «підручником-атласом» з описової анатомії людини.

Органи чуття у підручнику представлені з огляду на ембріологічні, функціональні й вікові відмінності. Цікава характеристика органа дотику з особливостями топографії ліній Лангера, іннервації шкіри (з представництвом зон Захар'їна-Геда), що на сучасному етапі корисно для хірургів з огляду на можливість точної топічної діагностики ураження, забезпечення високої якості життя в післяопераційному періоді, надання широкого спектру пластичних послуг.

Особливо важливим і цінним для майбутніх читачів підручника, як студентів-медиків, так і практичних лікарів можна вважати співставлення анатоміч-

них особливостей органів з їх функцією. Це дозволяє скласти уявлення щодо варіаційної клінічної анатомії і планування мікрохірургічних доступів.

Безумовно, цінними, оригінальними і, головне, такими, що раніше не були висвітлені в інших підручниках, є дані, присвячені історичним віхам української анатомічної школи, ролі окремих напрямків і фахівців, її місцю у світовій науці.

Важливим, на наш погляд, є високий методичний рівень підручника, що є наслідком багаторічної праці. Ідея створення підручника з новими підходами належить Кузьмі Антоновичу Дюбенку. Шлях до її втілення зайняв близько 20 років. Учений є професором кафедри анатомії людини Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця. Відома його праця «Анатомічний словник-довідник». К.А. Дюбенко є укладачем Національної анатомічної номенклатури та Анатомічної термінології. Символічно, що його співавторами є знані морфологи (гістологи), зокрема, член Міжнародної академії патології гістолог і цитолог Андрій Коломийцев і член-кореспондент АМН України, завідувач профільної кафедри НМУ, висококваліфікований топографоанатом Юрій Чайковський.

Викладення матеріалу зрозуміле й доступне для студентів, його наукова та практична цінність вдало підкреслена у кожному розділі.

Представлений підручник — атлас «Анатомія людини» стане підґрунтям для полегшення засвоєння клінічних дисциплін та прикладного значення анатомії, окрасою особистої бібліотеки лікарів багатьох спеціальностей.

академік НАН та АМН України професор Ю.П. Зозуля
Директор Інституту нейрохірургії
ім. акад. А.П. Ромоданова АМН України